

БІЛІНГВІЗМ І ДИГЛОСІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ СИТУАЦІЇ

Розрізнення вказаних у заголовку понять – набуток мовознавства другої половини ХХ ст. Доти вони не диференціювалися. „У мінімальних розмірах можна говорити про багатомовність навіть в індивідів, що володіють тільки однією племінною мовою”, – писав Я. Бодуен де Куртене. Подібно міркував і Л. Блумфілд, зауваживши, що у Швейцарії „освічені люди двомовні в тому сенсі, що вони говорять місцевим діалектом і літературною німецькою, яка різко відрізняється від нього” [3, с. 71]. У радянському „новому вченні” про мову – марризмі з його теорією класовості мов двомовність трактувалася як співіснування мови панівного класу (= літературної) і мов (діалектів) нижчих суспільних верств (селянства, дрібної міської буржуазії, частково пролетаріату) [15, с. 217]. Про близькість та „непринципову відмінність між володінням різними мовами і володінням різновидами (різними підсистемами) однієї мови” [11, с. 68] говорилося і пізніше.

Природа диглосії

Природна мова (код) існує, функціонує і розвивається як більш або менш цілісна система варіантів (різновидів) – територіальних, соціальних і функціональних підмов (субкодів). Вони забезпечують функціональну життєвість мови, її стійкість та здатність до розвитку. Зменшення такої варіантності має наслідком звуження сфер функціонування мови і в остаточному висліді завершується її зникненням з мовного простору.

Німецький мовознавець М. Вандрушка на основі того, що „кожна мова є власне конгломератом мов (ist eigentlich ein Konglomerat von Sprachen); кожна мова є полісистемою (ist ein Polysystem)”, пропонував створити нову науку про мову – „внутрішню лінгвістику” (порівн. поняття „внутрішньої лінгвістики” у Ф. де Соссюра). Однак кожна жива мова має тенденцію як до диференціації, так і до інтеграції, а тому абсолютизація однієї з цих тенденцій видається онтологічно неспроможною і гносеологічно недоцільною. Переконливішою є позиція, згідно з якою використання комунікативних систем, що **усвідомлюються** мовцями як різновиди (субкоди, варіанти, функціональні підсистеми) тієї самої мови, трактується як **диглосія** (грецьк. δι..., від δις – „двічі”, у складних словах означає „подвійний”, „двічі” і γλωσσα – мова). Це поняття охоплює як ті різновиди мови, що давали підстави марристам вважати їх мовами нижчих класів (соціальні і територіальні діалекти), так і ті різновиди, що є в структурі „мови панівних класів” – функціональні стилі літературної мови.

Наведене вище тлумачення диглосії запропонував Ч. Фергюсон, який започаткував і її вивчення. Диглосія – це „відносно стійкий мовний стан, коли в додаток до діалектів мови (які можуть містити і стандартний діалект або регіональний стандарт) існують генетично споріднені мовні утворення, які обслуговують літературу” [23, с. 336]. Іншими словами, диглосія являє собою співвикористання у мовній спільноті двох або більше різновидів мови, які перебувають у відношеннях **функціональної комплементарності** (доповнюваності).

Запропонована Фергюсоном продуктивна ідея розрізнення білінгвізму і диглосії отримала розвиток у дослідженнях Дж. Гамперца [24, с. 137–153], Л. Б. Нікольського [16, с. 111–124], М. М. Михайлова [14, с. 212–214], В. А. Авроріна [2, с. 66 та наступн.], Л. П. Крисіна [11, с. 62–69] та ін. Тлумачення диглосії як використання двох форм тієї самої мови – літературної і просторічної чи діалектної – дотримувався й український учений Ю. Жлуктенко [8, с. 41]. Натомість інший радянський мовознавець, В. К. Журавлев, поширював диглосію на співвикористання близькостпоріднених мов: „Диглосія виникає, коли обидва мовні утворення близькостпоріднені, як у разі книжно-слов’янської на Русі, білінгвізм – коли мови не є близькостпорідненими, наприклад, середньовічна латина у Польщі” [9, с. 49]. За логікою такого тлумачення у Грузинській РСР існував грузинсько-російський білінгвізм, у Литовській – литовсько-російський, у Молдавській – молдавсько-російський, а в Білоруській і Українській РСР, відповідно, білорусько-російська та українсько-російська диглосія. Звідси недалеко до трактування української й білоруської мов як діалектів російської, яке в імпліцитній чи й експліцитній формі серед учених з російсько-імперським мисленням можна надібати і в наші дні.

Диглосія гомо- і гетеролінгвальна

Диглосія, як мало б впливати з наведеного Фергюсонового визначення, є монолінгвальним явищем. Ідеться про використання, скажімо, загальнонародного літературного стандарту і якогось територіального, соціального чи функціонального різновиду мови. Співвикористовувані субкоди як „форми існування однієї мови ієрархічно пов'язані між собою як ціле і його частина, або як універсальне і ситуативне, або як досконаліше і менш досконале, тоді як між самостійними мовами, які взаємодіють, такого ієрархічного зв'язку немає” [2, с. 67]. Однак в умовах непаритетного білінгвізму незрідка використовується, наприклад, літературна форма однієї мови і територіальний, соціальний чи функціональний різновид іншої мови. Причини такого явища різні: від ненаявності в мові якоїсь лінгвемі до заборони на її вживання. Якщо в одній із співвикористовуваних мов немає певного субкоду (субкодів), то білінгви вимушені користуватися відповідним субкодом (субкодами) другої мови. У багатьох країнах світу люди вдома і на вулиці розмовляють місцевими мовами чи, частіше, діалектами, а у вищих сферах спілкування – літературною мовою, яка має державний (офіційний) статус і є мовою освіти. Так, в Африці – це французька чи інші мови колишніх колоніальних держав, у Південній Америці – іспанська, в Індії – англійська тощо, на відміну від ситуації, скажімо, у Швейцарії, де в німецькомовних кантонах місцеві діалекти вживаються не лише у побутовому спілкуванні, а й на уроках у початковій школі, а німецька літературна мова – аж у старших класах школи. Подібно в арабських країнах функціонують регіональні варіанти арабської мови і загальноарабська літературна мова (мова Корану).

Неодномовна диглосія є **гетеролінгвальною** – здебільшого білінгвальною, рідше полілінгвальною. Її можна би трактувати і як білінгвізм (полілінгвізм), але з облігаторною ремаркою „функціонально обмежений” через ситуативний, закріплений за певною сферою (сферами) мововживання характер; субкод(и) другої мови використовує(ю)ться для заповнення лакуни (лакун) у мовному просторі першої, стаючи чимось на зразок розширеного запозичення. Скажімо, в сакральній сфері багатьох народів функціонує не власна, а чужа мова – латинська, арабська тощо. Гетеролінгвальна диглосія побутувала після Володимирового хрещення і на Русі – у побуті, військовій справі, ділових взаєминах функціонувала руська (давньоукраїнська) мова в її племінно-регіональних варіантах, а в сакральній та інших „книжних” сферах – імпортована з Болгарії старослов'янська. Відоме також уживання терміну „диглосія” і на позначення двомовності, коли члени комунікативної спільноти навперемінно користуються двома або більше мовами, як, наприклад, іспанська спільнота у Нью-Йорку розмовляє іспанською й англійською, „перемикаючи код” з одного на другий залежно від соціальної ситуації та потреб моменту [25].

Через неіснування або слабку розвиненість наукового, виробничо-технічного, військового, спортивного та ін. субкодів у більшості мов народів СРСР мовці використовували відповідні субкоди російської мови. Але навіть якщо б ці стилі були достатньо розвинені, з їх використанням були б проблеми, оскільки у вищих навчальних закладах, науково-дослідних інститутах, на виробництві панувала російська мова і через невживання цих субкодів мовці не мали відповідної лінгвальної компетенції. До слова, така ситуація великою мірою зберігається і нині, особливо на півдні та сході України. І це є однією з причин спротиву запровадженню української мови та домагань оголосити російську мову другою державною чи офіційною.

Гетеролінгвальна диглосія властива мовленню українців, які проживають у діаспорі та на своїх етнічних землях у межах інших країн. Приклад – ареал українських говорів Вороніжчини: „Ми ж українського не знаєм. Читаємо ж то ми по-руськи. На своєму говорі ми балакаємо, а руським пользуємось: пісьма пишемо, книжку читаємо” [1, с. 30]. Це побутове міркування доволі точно виражає функціональну диференціацію українського говору і російської мови. Додамо до цього, що вказані мовні системи перебувають у відношенні додаткового розподілу, звичного для диглосійної ситуації: за потреби „мовні засоби однієї системи легко підставляються в другу”.

Подібна ситуація в різних варіантах спостерігається в багатьох країнах світу, де, наприклад, у галузі науки, вищої освіти тощо замість рідної мови використовується англійська, французька чи інша мова. З цієї причини в аналізі двомовності, крім поняття „**головна мова**” [18, с. 24–26], логічно виділяти поняття „**головний субкод**” – коли йдеться про однойменні субкоди співвикористовуваних мов. Так, в Україні головною із співвикористовуваних мов є українська. Головним є і художній стиль української мови. Але коли йдеться про науково-технічний стиль, то тут головним наразі залишається цей стиль російської, а не української мови. Нагадаємо, що двомовність як процес існує тільки в мовленні, у мові ж відбиваються наслідки двомовності.

В українській мові слабо розвинений молодіжний жаргон. Тому в сленговому мовленні здебільшого використовуються слова і вирази з російського молодіжного жаргону, частково (*mina*, *казьол*, *ботать по фене*) або й цілком (*базарити*, *прикольно*, *предки*) суміщені з українською фонетикою і граматиною. Сказане про молодіжний жаргон цілком стосується і „мови дна” чи, точніше – „мовлення дна”, бо власне української „мови дна” майже немає.

„Рівень функціонального розвитку, або розвитку суспільних функцій, мов є вищим, визначальним щодо рівня внутріструктурного розвитку мови (фонологічного, морфологічного, синтаксичного, лексико-семантичного, стилістичного)” [5, с. 303]. З такою тезою можна погодитись тільки в контексті твердження, що екстралінгвальні чинники розвитку мови важливіші за інтралінгвальні в тому сенсі, що останні без перших не діють. Але вона потребує корективів у тому розумінні, що коли в мові немає засобів для лінгвального забезпечення якоїсь сфери, то у цій сфері ця мова просто не може функціонувати. Між суспільними функціями мови і рівнем її внутріструктурного розвитку існує взаємозумовлений зв'язок, і говорити про більшу важливість одного з корелятивів не завжди є підстави.

Білінгв (двомовець) водночас є і **диглотом**, позаяк володіє не просто двома мовами, а більшою чи меншою кількістю субкодів кожної з них. Від цього залежить характер і рівень лінгвальної компетенції та перформації (мововживання) мовця, його **ідіолект**.

Двомовність, диглосія та ставлення до співвикористовуваних мов

Білінгвізм і диглосію звично розрізняють на тій основі, що диглосія завжди пов'язана з неодмінною свідомою оцінкою субкоду на шкалі „високий – низький”. Якщо взяти, для прикладу, літературну мову і діалект, то з функціонального погляду останній, за Е. Гаугеном, являє собою „нерозвинену мову”, оскільки не виконує всіх функцій мови в суспільстві, отже, має нижчий престиж і до нього немає „почуття мовної відданості” (*linguistic loyalty*). Виходячи з того, що за функціональною значущістю деякі мови не відрізняються від діалектів, Е. Гауген доходить помилкового висновку, що провансальська та інші мови з подібним статусом мають трактуватися як діалекти [Див.: 10, с. 69–70]. Проте і без теоретичного обґрунтування саме так трактувалися мови національних меншин у Франції, що цілковито відповідало потребам політики гомогенізації, яку впродовж століть провадила ця держава. Ще навіть у середині XIX ст. у Франції етнічні французи не становили й половини населення, отож від успішності гомогенізації залежало майбутнє цієї країни. Від Франції політику гомогенізації „списала” Росія, переказавши її назву як „выравнивание народностей”. Подібну політику провадили і/або нині провадять й інші неодномовні країни, в т. ч. ті, в політичних межах яких опинилися українські етнічні території: Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Росія. Спорідненість мов, ясна річ, дає більше „аргументів” у розпорядженні прихильників етнічно-мовної гомогенізації (вирівнювання), тобто поглинання залежних народів. Наслідки ж цього процесу однакові – прирощення етнічної субстанції панівного народу й асиміляція та етнічне небуття народів підлеглих.

Для розрізнення білінгвізму і диглосії критерій оцінки співвикористовуваних лінгвем на шкалі „високий – низький” не є ні достатнім, ні, загалом, доказовим. Доволі часто так оцінюються не лише субкоди, а й коди, тобто мови. Хіба українську мову захланні сусіди не вважали за „dziki (karaimski) język”, „мужицкий (колхозный, телячий, курдупельный) язык”. Відомо, що багато білінгвів стають монологістами, відмовляючись від рідної мови якраз через низький (з їхнього погляду) її престиж. Яскравий приклад – президент Білорусі Аляксандр Лукашенка, який принципово користується російською (з білоруським акцентом, що вдало імітують російські пародисти), оскільки, за його словами, білоруською мовою не можна говорити ні про що високе – для цього, на його думку, надаються тільки російська й англійська. Проте навіть за свідомого ставлення і любові до рідної мови білінгв переходить на певний субкод другої мови, керуючись, наприклад, потребою популяризувати свої ідеї, напрацювання, забезпечити успіх своїх бізнесових інтересів тощо. Японці цінують рідну мову аж ніяк не нижче за англійську, але широко користуються останньою для спілкування зі світом – з комерційними, науковими та іншими прагматичними цілями.

Розбіжності у тлумаченні двомовності й диглосії здебільшого залежать від особливостей мовної ситуації в країні та ставлення до використовуваних лінгвем. Так, А. Мартіне писав: „Думка про те, що двомовність передбачає знання двох мов, які мають однаковий статус, настільки поширилася й закорінилася, що лінгвісти запропонували термін „диглосія” (*diglossie*) на означення ситуації, в якій представники тієї чи тієї спільноти за певних обставин звертаються до мовної

форми більш звичної і більш побутової порівняно з іншою, більш ученою і вишуканою. Двомовність завжди індивідуальна, а диглосія – це явище, притаманне для всієї спільноти загалом” [13, с. 502–503]. За таким тлумаченням, в Україні не було двомовності – існувала тільки диглосія, бо російська мова була не тільки „ученішою”, а й „державнішою”, „офіційнішою”, „прогресивнішою”, одне слово, престижнішою. Таке відчуття, а для чималої кількості малоросів” та „хохлів” навіть переконання, міцно і надовго застрягло у свідомості значного числа українців. За даними перепису 1989 р., в УРСР вільно володіли українською мовою 78 % населення і російською – 78,4 %. „Проте реально, у плані практичного використання тієї чи іншої з цих мов, українсько-російська двомовність у країні виявлялася як диглосія, при якій уживання цих двох мов було виразно розмежованим у функціонально-аксіологічному плані – з закріпленням їх за різними стилями, сферами вживання й суспільного життя та протиставленням на шкалі цінностей суспільства як вищого і нижчого функціональних типів мовних систем, але диглосія не абсолютна (порівняно, наприклад, зі станом на 1917 р.)” [19, с. 37]. В УРСР українською – для демонстрації її пропагованого „розквіту” – виходили друком твори класиків марксизму, промови вождів Компартії, книжки з критикою українського буржуазного націоналізму, атеїстичні брошури, віроповіданська преса, періодика, художня література. Це глорифікувалося як вияви гармонійної двомовності, а насправді було диглосією, що провадила до тієї ж патуазації, що її пропонували як засіб знищення української мови ліберали царської доби, зосібна П. Б. Струве [7], і політичні банкрути – білоемігранти, зокрема українофоби-малороси, праці яких у Росії перевидаються і нині [Див., напр.: 21].

У ситуації двомовності панівна мова виявляє тотальний вплив на мову підлеглого народу, проте цей вплив не є рівномірним, коли йдеться про різні підсистеми мови та її різновиди, зокрема субкоди. Скажімо, українське художнє мовлення було під впливом російської мови, але не таким потужним, як виробничо-технічне, наукове чи офіційно-ділове. „Життя доводить, – пише Віталій Радчук, – що двомовність, надто суржик, але також і диглосія, за якої мови розбігаються по царинах застосування, – вторований шлях до напівмовності. Тримовна особа чи громада зазвичай знає лише третину того зі своєї мови, що вона могла б і що їй належало б знати” [17, с. 27]. Додамо до цього, що двомовна (тримовна) диглосія виявляє гальмівний вплив на розвиток, а в остаточному висліді – і на долю мови, яка посідає слабкіші позиції. Річ у тім, що рівень розвитку мови якраз і полягає у кількості та рівні розвитку її субкодів, насамперед функціональних стилів, які збагачують мову в її літературному і розмовному варіантах. Якщо мовці у певних, до того ж престижних, сферах спілкування (наука, техніка, виробництво, спорт, туризм тощо) переходять на іншу мову, то відповідний субкод рідної мови так і залишиться недорозвиненим або й неіснуючим. Саме тому вся друга половина XIX століття пройшла під знаком боротьби шовіністичних російських і проросійських сил із малоросів та інших нацменів проти запровадження української мови у науковій, освітній, церковній сферах. Ця боротьба не стихає і в незалежній Україні.

Гомогенні субкоди теж не завжди однозначно диференціюються за протиставленнями високий – низький, престижний – неprestижний тощо. Відомо, що німці, італійці, швейцарці та ін. свої територіальні діалекти пошановують не менше, ніж літературний стандарт, а давні греки навіть використовували діалектні елементи для створення високого стилю. Останнім часом у цій сфері відбуваються доволі помітні зміни навіть у традиційно консервативній Англії – посилюється роль регіональних варіантів літературного стандарту (Scottish Standard Pronunciation, Northern English Standard, Southern English Pronunciation тощо), зокрема вимови. Це певною мірою підважує авторитет і послаблює перспективи Received Pronunciation, яка не має регіональних прикмет і тривалий час була поза конкуренцією. За даними соціо- і психолінгвістичних досліджень, люди, які розмовляють з Received Pronunciation, наділяються такими рисами характеру, як марнославство, цілеспрямованість, високі інтелектуальні здібності, самовпевненість. Респонденти стверджують, що ці люди не такі добродушні і відкриті, що вони нещирі, стримані і мають менш розвинене почуття гумору, ніж носії регіональних акцентів, що їхня вимова надто літературна, манірна (speech mannerisms). Молоді люди називають її штучною й архаїчною. „Тому не дивно, що радіокоментатори та ведучі молодіжних програм досить часто свідомо виходять за межі RP, відступають від нормативної вимови, намагаються позбавитись ознак елітарності та дидактичності” [6, с. 109].

Субкоди та їх використання в умовах білінгвізму істотно відрізняється від їх функціонування у простій (монолінгвальній) мовній ситуації. Наприклад, в італійській мові

розрізняються чотири реєстри: літературний, літературний регіональний, італіанізований діалект і власне діалект [Див.: 4, с. 18]. В українській мові нині немає регіонального літературного реєстру: він зник із занепадом галицько-буковинського койне (західноукраїнського варіанту української літературної мови), але є породження двомовності – лінгвема-химера суржик, що являє собою українсько-російську мовленнєву суміш з регіональними і діалектними домішками.

У протиставленні літературної мови і суржику помітна соціальна складова. Американський учений В. Лабов писав, що „у великих містах зміни виникають у центрі пролетарських районів, до того ж міський діалект, якому властивий низький престиж, дедалі більше відрізняється від діалекту середнього класу” [12, с. 18]. Лабов розглядав цей процес як один із парадоксів соціолінгвістики за традиційного підходу до мови як засобу передавання змістової інформації [12, с. 19.]. Щось подібне є й у великих містах України, з тією відмінністю від США, що український середній клас доволі добре розмовляє російською, певна його частина – українською, а соціальні низи користуються суржиком, де менше, а де більше наближеним до російської мови.

Двомовність і територіальні діалекти.

А. Мартіне намагався розрізнити говори і діалекти. На його думку, у Франції, де загальнонародна мова має давній авторитет і нею легше користуватися навіть людям із сіл, є тільки говори, а в країнах, де літературна мова недавно набула свого статусу, є діалекти. З консолідацією нації, зміцненням позицій офіційної мови діалекти „можуть доволі швидко зійти на становище говорів, які характерні для Франції” [13, с. 509]. Можливо, є підстави говорити так щодо мови уї на півночі, мови ок на півдні, меншою мірою – бретонської (кельтської) на заході Франції, які через етап двомовності, а згодом диглосії були опущені до рівня місцевих говорів. Але не до провансальської чи корсиканської, які нині продовжують існувати у Франції, попри те, що їх пробували кваліфікувати як патуа. Що більше, на початку ХХ ст. провансальську навіть оголосили були мертвою, але вона таки не померла, і нині в Провансі нею навчають дітей у початкових класах. Недавно цього домоглися і корсиканці щодо навчання своєю мовою, правда, власним коштом.

А. Мартіне писав: „Неясно, однак, чи насправді мовні ситуації, характерні для Гасконі і П'ємонту, настільки відмінні, наскільки відмінні французька та італійська ситуації загалом” [13, с. 509], – залишаючи поза увагою те, що в П'ємонті живуть етнічні італійці, а в Гасконі – пофранцужені баски. Як бачимо, навіть визначним західним ученим важко бути об'єктивними, коли йдеться про велич та потугу їхніх націй і мов, яким (величі і потузі) начебто „заважають” мови недоасимільованих меншин. Чи ж варто українцям дивуватися з того, як до їхньої мови ставились і ставляться не лише мадари та румуни, а й „брати слов'яни” – росіяни і поляки, які вважали, що українська – це російське наріччя, зіпсоване під польським гнітом, або ж, навпаки, польське наріччя, зіпсоване російським впливом. „Воля до влади”, експансія завше має і мовну компоненту. Такою ж є чи, у всякому разі, має бути і протидія експансії.

Що ж до чистоти мов, то має рацію Юрій Шевельов: „Усі літературні мови мішані, нема незаймано цютливих, що виникли на одній говірці й послідовно її тримають. Але їхні структури з цього погляду бувають в основному двох головних типів – мішано-діалектні та мішано-мовні. <...>. Від часу, коли нема Шевченка, наша літературна мова розвивалася в річищі мішано-діалектної” [22, с. 206]. І. К. Білодід так наполегливо і рішуче боровся з діалектизмами, особливо південно-західними („гуцулізмами”), бо вони заважали „гармонійній” двомовності, „зближенню” української мови з російською, а тим самим перетворенню її на „мішано-мовну” – українсько-російську з церковнослов'янщиною останньої.

Проблема літературна мова – діалектна мова різноаспектна й актуальна не лише з погляду минулого (діалекти – живі пам'ятники історії мови) і сьогодення (діалекти – джерело поповнення літературної мови), але і з погляду майбутнього. Костянтин Тищенко у статті під прикметною назвою „Мови живі, допоки живуть діалекти” пише: „Хай і хвора на суржик, недоглянута, як хтось вважає, а може, й мурзата, обчухрана, але **діалектна українська стихія триває** – і триватиме ще довго. Навіть просто так – без літературних щеплень і дозволів тривати. Проте є все-таки занепокоєння. Складається враження, що чиясь надзавдання – старанно затулити масові й неспростовні факти дальшого існування українських діалектів у доброму здоров'ї. Затулити, розраховуючи на нерішучу або байдужу частину еліти, внутрішньо вже готової до чергового винародовлення. Цілком очевидно, що всюдисущу усну діалектну стихію намагаються закамфлювати або скомпрометувати, довести до сороміцького абсурду й підмінити обговорення

проблем існування розмаїтої української діалектної стихії розмовами про технологію кращої письмової фіксації її історичної змінної – бо аж третьою літературної форми.

Дорогі земляки, небайдуже українство! Любімо живі діалекти, могутній стовбур нашої мови. Принаймні не зневажаймо їх, слухняно ставлячи побіч суржику або зводячи до ненормативних формул” [20, с. 62].

Загрозою українським діалектам є, звичайно, не літературна мова, хоч уникнути її нівеляційного впливу на діалекти аж ніяк не вдасться, і не намагання повернути українській графіці й орфографії українське обличчя, а постколоніальна мовна ситуація в Україні. Рецидиви вікового негативного ставлення до української мови, перебування України в потужному чужому мовно-інформаційному просторі, де панує російська мова, а накинена двомовність далека від паритетної, не може сприяти „доброму здоров’ю” ні літературної, ні діалектної української мови. Для виправлення становища, для піднесення престижу цих лінгвем потрібна відповідна мовна політика держави, як це має місце в інших країнах світу, особливо в Японії, Італії, Німеччині, Угорщині, і, звичайно, а може, й насамперед, свідоме ставлення до своєї мови тих, хто вважає себе українцем.

Якщо замало свого, можна згадати чужий досвід впливу двомовної ситуації на долю корінної мови. У середні віки галісійсько-португальська мова досягла високого рівня літературного розвитку. Однак пізніше Галісія була приєднана до Іспанії – і галісійську мову опустили до рівня діалекту. Португальська ж, будучи мовою незалежної держави, розквітла, поширилася на Латинську Америку, Африку, частково Азію і тепер за кількістю носіїв належить до найпоширеніших мов світу. Нині подібна до галісійської спостерігається мовна ситуація в Білорусі.

Україна за жодних обставин не повинна стати на білоруський шлях, бо він провадить до національного небуття. Найпевніше забороло проти „білорусизації” – це безальтернативна державність української мови, рідномовно-українська двомовність (диглосія) національних меншин України, гомогенна (рідномовна) диглосія українців в Україні та гетерогенна (українсько-іншомовна) диглосія (двомовність) українців закордоння. Усвідомлення важливості цих проблем й ефективні практичні дії щодо їх розв’язання мають належати до першорядних завдань Української держави та української громадськості.

Література

1. Авдеева М. Т. К проекту словаря украинских говоров Воронежской области // Проблемы изучения живого русского слова на рубеже тысячелетий. Материалы II Всероссийской научно-практической конференции. Ч. II. 1 – 2 ноября 2003 г. – Воронеж, 2003.
2. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (К вопросу о предмете социолингвистики). – Л.: Наука. Ленинградское отделение, 1975.
3. Блумфилд Л. Язык / Перев. с англ. – М.: Прогресс, 1968.
4. Будагов Р. А. Сходства и несходства между родственными языками. Романский лингвистический материал. – М.: Наука, 1985.
5. Взаимовлияние и взаимообогащение языков народов СРСР / Отв. ред. Ю. Д. Дешериев. – М.: Наука, 1987.
6. Градобик М. С. Соціальна стратифікація сучасної англійської літературної вимови // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 5.
7. Жаботинський В. Струве і українське питання // Жаботинський В. Вибрані статті з національного питання / Пер., вст. стаття, прим. та комент. Ізраїля Клейнера. – К.: Республіканська асоціація українознавців, 1991.
8. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия. – К.: Издательское объединение „Вища школа”. Издательство при Киевском государственном университете, 1974.
9. Журавлев В. К. Внешние и внутренние факторы языковой эволюции. – М.: Наука, 1982. – С. 49.
10. Катагощина Н. А. Проблема двуязычия и многоязычия за рубежом // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М.: Наука, 1972. – С. 69 – 70.
11. Крысин Л. П. Владение разными подсистемами языка как явление диглоссии // Социально-лингвистические исследования / Под ред. Л. П. Крысина и Д. Н. Шмелева. – М.: Наука, 1976.
12. Лабов У. Единство социолингвистики // Социально-лингвистические исследования / Под ред. Л. П. Крысина и Д. Н. Шмелева. – М.: Наука, 1976.
13. Мартине А. Основы общей лингвистики // Новое в лингвистике. Вып. III. – М.: Издательство иностранной литературы, 1963. – С. 502 – 503.

14. Мацюк Г. До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві: Монографія. – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
15. Михайлов М. М. Об изучении проблемы двуязычия // Язык и общество. – М.: Наука, 1968. – С. 212–214.
16. Никольский Л. Б. Языковая политика как форма сознательного воздействия общества на языковое развитие // Язык и общество. – М.: Наука, 1968. – С. 111–124.
17. Радчук В. Укрушлиш – мова майбутнього? (Взаємодія мов і переклад) // Урок української. – 2006. – № 3-4.
18. Сигуан И., Макки У. Ф. Образование и двуязычие: Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1990.
19. Тараненко О. О. Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні (на загальнослов'янському тлі) // Мовознавство. – 2003. – № 2 – 3.
20. Тищенко К. Мови живі, допоки живуть діалекти // Урок української. – 2006. – № 3 – 4.
21. Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола. Сборник / Вступительная статья и комментарии М. Б. Смолина. Оформление М. Ю. Зайцева. – М.: Москва, 1998.
22. Шевельов Ю. У затінку совиных крил // Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус. – Чернівці: “Рута”, 1998. – С. 206.
23. Ferguson Ch. A. Diglossia // Word. – 1959. – V.15. – N 2. – P. 336.
24. Gumperz J. Linguistic and Social Interaction in Two Communities. In: J.J. Gumperz and D. Hymes (eds.). The Ethnography of Communication // American Anthropologist. – 1964. – V. 66. – N 6. – Pt II (Special Issue). – P.137 –153.
25. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/163385/diglossia>

Yaroslav Radevych-Vynnytskyi

BILINGUALISM AND DIGLOSSIA IN THE UKRAINIAN LANGUAGE SITUATION

In the article an author analyzed difference of diglossia from bilingualism, the homolingual and heterolingual diglossia, the attitude of bilinguals to co-used languages, the bilingualism and territorial dialects.